

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Міністерство освіти і науки України

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка, Україна

Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Університет м. Ясси імені Олександра Іоана Кузи, Румунія

Кафедра соціології і соціальної роботи

Вища лінгвістична школа (WSL), м. Ченстохова, Польща

Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації

Тернопільський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

ГО «Центр соціального розвитку та інновацій»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Збірник наукових праць за матеріалами
ІХ Міжнародної науково-практичної конференції

(Тернопіль, 9-10 квітня 2020 року)

Тернопіль, 2020

УДК 364. 4

ББК 65. 9

*Рекомендовано до друку вченою радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

А 43   **Соціальна робота: виклики сьогодення:** Збірник наукових праць за матеріалами ІХ Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. В. А. Поліщук, С. М. Калаур, Г. І. Слосанської – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2020. – 66 с.

У випуску вміщено матеріали наукових праць молодих учених та фахівців соціальної сфери, проведеної кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в м. Тернополі 9-10 квітня 2020 року.

УДК 364. 4

ББК 65. 9

Світлана Кузик,
студентка 5 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
svitlanakyzuk@gmail.com

Ольга Главацька,
м.Тернопіль, Україна
olga.raduk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Проблема підготовки молоді до сімейного життя має давню історію. Молодому поколінню завжди передавалися знання про сім'ю, устрій сімейного життя, функції та обов'язки, виконання подружніх та батьківських ролей. А отже, ця проблема не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

На вагомих педагогічних ідеях великих педагогів-практиків минулого століття, зокрема проблемах виховання знедолених дітей-сиріт, А. Макаренка, Г. Песталоцці, Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського та інших базується педагогічна думка нашого часу.

Педагогічні аспекти проблеми підготовки дітей-сиріт у державних закладах опіки до майбутнього сімейного життя знайшли відображення в працях науковців І. Горчакової, Н. Касьянової, Г. Сатаєвої, Г. Плясової та ін. Психологічні аспекти готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї висвітлені науковцем О. Кізь.

Різні аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми в інтернатних закладах розглянуто в дослідженнях Н. Огренич, О. Холоденко, Ю. Чернецької, В. Шкуркіної та ін.

Фундаментальні дослідження в галузі підготовки молоді до сімейного життя були проведені О. Зрітнєвою, В. Кравцем, Л. Панковою, Х. Рахимзодою та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей підготовки старшокласників загальноосвітньої школи-інтернат до сімейного життя.

Заклади інтернатного типу покликані здійснювати спеціально організовану навчально-виховну роботу з підготовки старшокласників до сімейного життя. Значні можливості щодо цього має позаурочна діяльність.

Позаурочна діяльність у школах-інтернатах – це організовані й цілеспрямовані заняття, які проводяться у вільний від навчального процесу час для розширення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також їхніх інтересів та збагачення корисного відпочинку [3; 6].

По-перше, важливим щодо підготовки старшокласників до сімейного життя є використання потенціалу навчальних предметів і позаурочної діяльності, які мають бути спрямовані не тільки на формування когнітивного складника феномену «цінності сімейного життя», а й на створення простору для формування емоційно-ціннісного та поведінково-діяльнісного складників цього феномену у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

По-друге, за рахунок позаурочного часу стає тривалішим контактування вихованців з педагогом, завдяки чому з'являється можливість для спостережень за учнями в різних умовах і формах діяльності, наповнення їхнього життя моральним змістом; здійснення цілеспрямованої роботи з формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів; своєчасної діагностики і корекції сформованості цінностей сімейного життя у зазначеної категорії учнів.

По-третє, потенціал позаурочної діяльності щодо підготовки старшокласників шкіл-інтернатів до сімейного життя передбачає залучення їх до різних видів (навчально-

пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, комунікативної) діяльності, спрямованої на таку підготовку.

Отже, заклади інтернатного типу мають певні можливості для підготовки старшокласників до сімейного життя, які потрібно використовувати.

Слід зазначити, що у дітей, які виховуються у закладах інтернатного типу, або повністю відсутня можливість засвоєння соціального досвіду батьків, або цей досвід має негативний асоціальний характер.

Значна кількість вихованців шкіл-інтернатів є соціальними сиротами.

Багато дітей до того, як потрапити до школи-інтернату, пройшли сувору школу життя, повну втрат. Більшість учнів шкіл-інтернатів – діти, позбавлені батьківського піклування, а саме: діти правопорушників, наркоманів, алкоголіків; діти-сироти; діти, які стали жертвами сексуального, фізичного насилля, діти-жебраки [1].

До шкіл-інтернатів учні потрапляють із різних причин: частина цих дітей від народження виховувалась у суспільних закладах, що зумовлює їхні сенсорну, емоційну, материнську, когнітивну, психологічну, соціальну депривації [4].

Неоднозначно, суперечливо позначаються підготовці старшокласників шкіл-інтернатів до сімейного життя особливості організації життєдіяльності інтернатних закладів, а саме:

- постійне перебування вихованців в умовах колективу та вимушена адаптація до великої кількості однолітків, що виявляється в підвищеній збудженості, емоційній напрузі, тривожності та підсилює агресію учня; відсутність вільного приміщення, де б він міг побути наодинці, відпочити від дорослих і однолітків, що його оточують [15];

- строга регламентація поведінки, що значно знижує рівень самостійності, відповідальності учнів, мінімізує можливість рефлексії, спричиняє емоційне напруження дитини;

- часта зміна вихователів і персоналу інтернатних закладів з різними програмами виховання. Відсутність безумовного прийняття дитини, необхідність постійно пристосовуватися можуть стати причиною появи таких негативних явищ, як-от пасивне ставлення дитини до життя, зростання конформізму (схильності уникати прийняття самостійних рішень), несформованість соціально значущих цінностей та орієнтирів [5];

- зниження інтимності та довірливості у спілкуванні; його емоційна спрощеність; дефіцит можливості встановлення міцних і довготривалих взаємовідносин дитини із визначеним дорослим [7];

- превалювання авторитарної педагогіки. Часто педагог стає суб'єктом, який визначає мету та шлях розвитку вихованця, а вихованець – об'єктом, який іде цим шляхом, що значно гальмує його самостійність; відсутність індивідуального підходу до учнів; надмірна опіка й покроковий контроль;

- недостатня психолого-педагогічна підготовка вихователів [5];

- переважна регламентація на групову, а не на індивідуальну спрямованість виховних впливів [2];

- недоліки програм виховання і навчання, які не компенсують «дефектів, спричинених відсутністю сім'ї» [3];

- життя в інтернатному закладі значно звужує діапазон статевих ролей, не створює засад для первинного самоототожнення з особою тотожної статі, внаслідок чого виникають труднощі на шляху набуття тендерної ідентичності, які проявляються у сплутуванні ролей, особливо сімейних [7].

Дослідження О. Балакіревої, В. Кравця, О. Кікенеджі, О. Кізь засвідчують, що діти, які зростають в умовах дефіциту батьківської ласки, рано стають об'єктом сексуальної експлуатації оточуючих (дорослих та однолітків), жертвами сексуальних зловживань, рано прагнуть створити власну сім'ю і швидко розлучаються. Через прорахунки у формуванні сексуальної культури депривовані юнаки і дівчата поповнюють «групу ризику», серед яких значною мірою поширені венеричні захворювання, незаплановані вагітності та аборти, що часто руйнує долю, життєві плани. Причиною негараздів в особистому житті стає власна

необізнаність в елементарних правилах планування сім'ї, невміння будувати партнерські стосунки із протилежною статтю [5; 8].

Таким чином, специфіка контингенту вихованців інтернатних закладів суттєво ускладнює процес підготовки старшокласників до сімейного життя. Дослідження особливостей такої підготовки у старшокласників інтернатних закладів вимагає врахування двох груп чинників, які значно впливають на цей процес.

До першої групи чинників належать: потенціал позаурочної діяльності закладів інтернатного типу в контексті досліджуваної проблеми; сенситивність підліткового віку щодо формування цінностей сімейного життя.

Друга група чинників значно ускладнює підготовки старшокласників до сімейного життя в інтернатних закладах, серед них: особливості організації життєдіяльності названого вище контингенту дітей (постійне перебування вихованців в умовах колективу, вимушена адаптація до великої кількості однолітків; строга регламентація поведінки учня; часта зміна вихователів і персоналу інтернатних закладів з різними програмами виховання; зниження інтимності та довірливості у спілкуванні; переважно групова, а не на індивідуальна спрямованість виховних впливів; звуження діапазону статевих ролей; превалювання авторитарної педагогіки тощо); соціальне сирітство; специфіка даного контингенту учнів (наявність деприваційного синдрому, відсутність соціального досвіду батьків або засвоєння негативного асоціального батьківського досвіду; труднощі у спілкуванні з оточуючими; недовірливість, емоційна нестриманість, порушення статевої стереотипізації образу «Я»; формування уявлень про роль «сироти»; орієнтація поведінки на покроковий контроль із боку педагогів тощо).

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт «Життєвий шлях випускників інтернатних закладів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей» / О. М. Балакірева, І. М. Чернін, О. М. Хмелевська та ін. К.: Український Інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка, 2010. 106 с.
2. Балакірева О. В. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві. *Український соціум*. 2002. №1. С. 21–32.
3. Виховання учня інтернатного закладу як суб'єкта самостійної життєдіяльності: наук.-метод. посіб. Ін-т пробл. виховання НАПН України / кер. авт. кол. Свириденко С. О. К., 2010. 235 с.
4. Грітчина А. І. Підготовка старшокласників інтернатних закладів до сімейного життя як соціально педагогічна проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2010. Вип. 14. Кн. 2. С. 391-398.
5. Кізь О. Б. Проблема підготовки до сімейного життя випускників шкіл-інтернатів. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Педагогіка. Вип. VI. 2001. С. 137–149.
6. Кобзар Б. С., Постовойтов Є. П. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, та дітей, які залишилися без піклування батьків. К.: Стилос, 1997. 311 с.
7. Косенко В. А. Специфіка навчально-виховної роботи в закладах інтернатного типу. *Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського*: зб. наук. пр. Одеса, 2009. Спец. випуск (Ч. II). С. 48–54.
8. Кравець В. П., Кікенедржі О. М., Кізь О. Б. Збереження репродуктивного здоров'я вихованців інтернатних закладів: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2002. 180 с.